
УДК 811.161.2'373.43'611 Пашковський

Олена Дюндик

Інститут української мови НАН України, м. Київ

КРЕАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЛЕКСИКОНУ ЄВГЕНА ПАШКОВСЬКОГО

У статті проаналізовано неологізми з лексики Євгена Пашковського, утворені афіксальним способом. Досліджено будову новотворів. Виокремлено низку афіксів — префіксів та суфіксів, характерних для словотворення письменника. З метою якнайповнішого семантичного аналізу неологізмів, розглянуто контексти їх уживання. На основі аналізу та зіставлення вузьких і широких контекстів простежено текстотворчу функцію неолексем. Виокремлено неологізми, утворені нормативно та за аналогією.

Ключові слова: неологізми, авторське словотворення, афіксація, словотворення за аналогією, Євген Пашковський.

Євген Пашковський належить до самобутніх письменників сучасності. Його неповторний стиль багато в чому визначають через лексикон — систему оригінальних мовних знаків, які письменник ретельно добирає або витворює сам. Велика кількість новотворів — це та особливість, яка вирізняє тексти Є. Пашковського з-поміж інших. Лексикон, а саме інноваційна його складова, є ключовою домінантою ідіостилію письменника.

Словотворення Є. Пашковського належить до постмодерністського, тобто здебільшого «підпорядковується інтенціям автора, а не теоретичній нормативності» [3: 110]. Найхарактернішими способами творення нових слів у постмодерністському тексті, за І. Дегтярвою, є афіксація та основокладання. Ці способи є домінантними і в словотворенні Є. Пашковського. У цій статті пропонуємо докладніше оглянути афіксальні способи творення нових слів із неолексикону Є. Пашковського.

У процесі словотворення словотворчі форманти можуть як конкретизувати значення твірного слова, так і

© О.А. ДЮНДИК, 2017

розширювати його. «У словотворчих актах лексичне значення твірної основи обов'язково конкретизує те загальне, що привносить дериваційний формант, і навпаки, афікс конкретизується твірною основою» [6: 7].

Значна кількість неологізмів Є. Пашковського має прозору семантику і утворена за регулярними словотвірними моделями української мови. Проте є низка новотворів, що порушують словотвірну норму. Наприклад, дієвим інструментом є утворення нових слів за аналогією, тобто за подібністю. Цей тип словотворення, на думку Ф.О. Нікітіної, належить до мовних універсалій [8: 15].

Словотвірні неологізми творяться за допомогою афіксів. Ця трансформація вже відомих слів «не лише виявляє внутрішню форму новотвору і оживлює етимологію твірного спільнокореневого слова, але, актуалізуючи семантику продуктивного афікса, викликає уявлення про цілий клас слів з тим самим афіксом» [4: 9].

Словотворення в художньому тексті є одним із важливих засобів увиразнення думки. О.С. Грещук у дослідженні «Словотвір у процесі породження тексту» (2002) досить докладно окреслює проблематику «текст і словотвір», зазначаючи, що вона «викристалізувалася і стимулювалася внутрішніми закономірностями розвитку дериватології, для якої стала очевидною необхідність динамічного аспекту вивчення словотвору, при якому завданням дослідження стає опис і пояснення самих процесів утворення слів» [1: 3]. Це, своєю чергою, дає поштовх до розвитку функціонального словотвору, тобто до аналізу функцій лексичних інновацій у мовленні (тексті), основні принципи якого будемо використовувати під час аналізу структурних особливостей неологізмів Є. Пашковського.

Найпродуктивнішим словотворчим ресурсом є афіксальні морфеми, що в поєднанні з твірною основою утворюють похідні слова. Часто Є. Пашковський у процесі творення нових слів вдається до певних словотворчих формантів, які виокремлюють і характеризують саме його ідіостиль. Актуалізація в тексті афіксів, що мають спільні формально-семантичні ознаки, дає змогу читачеві проводити аналогії, зіставляти описуване, подекуди створює ефект нагнітання смислів у тексті. О.С. Грещук вважає, що актуалізація таких формантів під час словотворення в художньому тексті, окрім стилістичної вартості, має ще й текстотворчу [2: 590]. «Одним із важливих засобів структурування семантики тексту, зокрема на рівні його невеликих сегментів, є актуалізація формантної частини словотвірної структури деривата» [2: 591]. Цей процес відбувається за умови використання в тексті похідних слів зі спільними словотворчими афіксами. Відповідно, ці похідні слова належать до одного словотвірного ряду.

Є. Пашковський, творячи нові слова, залучає певний набір афіксів. Серед них виділяємо префікси *анти-*, *з-(с)*, *о-(об-)*, *про-*, іменникові суфікси *арн'(а)*, *-ищ(е)*, *-иськ(о)*, *-от(а)* та ін., що виступають як окремі словотворчі форманти, формуючи префіксально-суфіксальні (конфіксальні) моделі словотворення.

Зауважимо, що мова творів Є. Пашковського вкрай насичена неологізмами, про що свідчать контексти, подані в статті. Однак, взявши за основу словотвірну класифікацію неологізмів, ми аналізуємо лише афіксальні новотвори, встановлюючи їхній креативний потенціал у мові творів Є. Пашковського.

Префіксація

Іменниковий префікс іншомовного походження *анти-* (із грецької, означає протилежність, протидію, ворожість, заміну) слугує для творення слів зі значенням «протилежний, ворожий чому-небудь». Деривати з цим афіксом здебільшого «мають яскраве емоційно-оцінне забарвлення і виражають неприйняття чогось, спротив або протидію чомусь» [5: 164], наприклад, *антидемократичний* — спрямований проти демократії (СІС: 55). Такі деривати можуть мати значення заперечення: *антидиз'юнкція* — заперечення диз'юнкції (СІС: 55); окреслювати протилежне поняття: *антибаріони* — елементарні частинки, які є античастинками щодо баріонів (Там само).

У лексиконі Є. Пашковського новотвори такого типу здебільшого виступають запереченням абстрактних понять і значень, утворюючи буттеві категорії на зразок: *античас*, *антижиття* та «посилюють виразність слова у художньому тексті» [10: 85]. Це також підтверджується контекстуально: «...а замість глядачів на кам'яних лавах непритомний *античас*...» (Щоденний жезл: 82), «кілька судомних і тоскних вигуків єднали їх з *антижиттям*» (Там само: 247).

Іноді письменник уживає іменник із префіксом *анти-* поруч зі словом, від якого було утворено цей неологізм, з метою створення контрастної семантики в реченні: «...невипадкова одночасність державотрусів і наукових відкриттів дозволяє сподіватись, що між *морем* і *антиморем* досі існує рятівна дистанція...» (Там само: 18).

В одному контексті вжито неологізми *антилюдина* і *антиабсолют*, на позначення світобудови, далекої від абсолюту: «Якщо кілька століть тому війна, моровиця, ганебний устрій сприймалися як похибка від Абсолюту — і вимагали дії — то тепер кожна дія, надірвавшись від марноти, прямим підштовхуванням бокує до *антиабсолюту*, на чолі з *антилюдиною*; наш рідний сучасний нелюд вимагає прав на канонізацію своїх мерзот, як чогось єдино святого» (Там само: 20).

Похідний від нього неологізм *надантилюдина* виник шляхом нанизування префіксів. Префікс *над-* вказує на найвищий вияв ознаки, префікс *анти-* використано для вираження абсолютного заперечення: «Зважаючи на відчуженість, що притупила чуття незгірше клюки, котрою проламували потилиці, доля послала чисту, найдемократичнішу війну; рядові й полководці в однакових мундирах знехтували просту здобич, переваги в живій силі й техніці; стратеги замірились на селекцію, на день і час, коли з лона зпластмасовілих виповзе *надантилюдина*» (Там само: 33).

Така модель словотворення актуалізує у тексті прийом антитези — художній прийом, що побудований на створенні контрастних образів.

Іменник *антилюдина* зафіксований у «Короткому словнику авторських неологізмів в українській поезії ХХ століття» Г.М. Вокальчук. Його вживає І. Калинець у поезії «Числа»: «в цупкий вселенський акорд / що вклав ти в голову *антилюдини* / якою антикров'ю запалив її безсмертя» (Калинець: 288), тому не можемо стверджувати, що його авторство належить винятково Є. Пашковському. Знахідка таких новотворів у лексиконах різних письменників свідчить про активність цієї моделі творення слів.

Поширеними в лексиконі Є. Пашковського є й дієслівні утворення з видовим префіксом *з-(с-)*. «В дієсловах, що виражають наростання якоїсь ознаки, він (префікс *з-(с-)*) мав колись об'єктне значення, вказуючи на поширення дії по всій масі суб'єкта» [7: 278].

Для позначення процесу, що має велику швидкість, є *прудкішим*, автор створює неологізм *спрудкішати*: «твоя постійнооблавлена письменницька здобич, — мінливість часу, — *спрудкішала* невловимо, щодалі й далі від тієї пори, коли батько з двома мішками, згорнутими на серп під полою піджака, взяв малого з собою по конюшину» [Щоденний жезл: 7]. Очевидно, дієслово доконаного виду утворено від дієслова недоконаного виду *прудкішати*. Таку твірну одиницю знаходимо в публіцистичному виданні 1928 р. «Територія Дніпрових порогів» в такому контексті: «Скелясті береги до 50—70 метрів заввишки, близько підходять один до одного, звужуючи долину й річище, Дніпрове до 160—180 метрів (це найвужче місце в Дніпрі на порогах), через що глибина доходить до 30 метрів, а течія прудкішає» (Якуша: 43).

«Згоріти» — таке значення автор вкладає у новотвір *звогніти*, що утворився від дієслова *вогніти* — бути як вогонь; горіти (СУМ I: 715): «*ти почувеш докір мовчання, відтак, всередині, вимиваючи рештки отрути, що мучила тебе й віки, звогніє безвинний свічковий спокій, мов темрява, знявши нагар, поглинула своє — і тиша стане зрозумілішою за відповідь*» (Осінь для ангела: 446).

Прикметник *солоний* мотивує появу дієслова *солоніти*, від якого утворене авторське дієслово *зсолоніти*, яке також знаходимо у лексиконі письменника: «пора завести досужу мову, чого *солоніє* вода в криниці?» (Щоденний жезл: 147). Зазначимо, що автор використовує дієслово *зсолоніти* в значенні «ставати солоним» у яких ідеться про воду: «*вода в криниці зсолоніла на ропу й смердить бовтунами й сажею*» (Там само: 144); «*розмова, немов воскреслості, немов живого дива, зрідка торкатиметься води в криниці — чом вона зсолоніла? чом стала затхлою?*» (Там само: 145); «*за водою доведеться йти до покинутої сусідської хати, через старий садок; вода в прадідівській криниці до гіркоти зсолоніла*» (Там само: 147). Дієслово *солоніти* зафіксоване в «Російсько-українському словнику» М.Уманця та А.Спілки (1893—1898 рр.), отже реалізоване в мові, а тому неологізм *зсолоніти* є префіксальним авторським утворенням.

Авторське дієслово *облукавити* похідне від зафіксованого в словниках дієслова *лукавити* — «хитрувати, приховуючи правду» (СУМ-11 IV: 554). Префікс *об-* надає новотворові значення всебічного охоплення об'єкта дії, створює дієслово, семантично наближене до слів *обманюва-*

ти, ошукувати: «людва тремтить зурочено, гидує обов'язком, зневажає покладені на неї сподіванки Творця і тим ганьбить безмежно життя німе, життя безнадійне, життя безіменне, виисновування всякої тварі, що так чи інакше прислужує людині, вбачаючи в ній всесильність, натяк на першотворіння — і так людина **облукавлює** покликання і впадає в гірше скотського покручство» (Щоденний жезл: 174).

Суфіксація

Суфікси як засіб словотворення мають не менше змістове навантаження, аніж префікси. Удавання до тих самих суфіксів забезпечує текстову, а часом навіть міжтекстову, смислову зв'язаність. «Чим вища продуктивність дериваційного форманта, тим більша імовірність використання його в низці ізоструктурних похідних для підсилення єдності текстового ряду, його когезії та звукової організації» [1: 32].

Розгляньмо декілька суфіксів, що їх актуалізує в процесі словотворення Є. Пашковський. Це, наприклад, іменні суфікси, на зразок *-ищ(е)*, що «здебільшого вживають в українській мові на позначення збільшеності чи згрубілості» [10: 84], а також на позначення предметів і місць. Похідні слова з цим суфіксом належать до категорії збільшувальних утворень, аугментативів — похідних іменників, що виражають значення збільшеності, яке часто супроводжує оцінний відтінок зневажливості, лайливості (ЕУМ: 199).

Поруч із нормативними іменниками на зразок *топорище, річище, стовбурище, тирловище, ножище, снище, вусище* вдалося виокремити низку новотворів на зразок *сонцище, скарбище, берложище, безоднище, ланцюжище, шкуруще, шарфище* тощо. Семантику збільшеності, згрубілості іменників підтверджують і контексти: «...зцілити травами водобоязну лють або згинути під вовчим **сонцищем**» (Осінь для ангела: 17); «виправ завошивлені манатки й розвісив на сонячному боці **стіжка, глянь, сіно надскубане, рукою туди, людоньки, плескач макухи витягую, такий Богом посланий скарбище!**» (Там само: 215); «а по весні переступила обмазучену рейкову сталь, плечем попхнула двері до нічного **берложища**» (Вовча зоря: 158); «йти свідком серед судійств, збирати свідоцтва злодухого віку, який має округлитись, стиснути вакуум до першотворного ядра, відмагнітити грішне від праведного, хоч ти й не нагледів, як під силою тяжіння відхиляється мільйонолітне світло, що мусить обігти по колу **безоднище** мороку, заокруглити і завершити його — і назвати світом» (Осінь для ангела: 318); «минув прохідну з простеленим впоперек дороги **ланцюжищем**, насупив брезентового каптура і потюпав на свою старцювальну роботу» (Там само: 355); «а друга радість, мов чорний **шарфище**, зігриває душу одою, змістом телеграми, з якої дозволиш собі деякі рядки, щоб ознайомити зі стилем послання» (Щоденний жезл: 335); «над житлом із кісток мамонта, над крем'яним гостреним скребком, яким із нього **лупили шкуруще**» (Там само: 308). Авторський іменник *шкуруще* є компонентом фразеологізму «лупити шкуру», тож тут ідеться про трансформацію цілої фрази.

Ще одним компонентом для продукування стилістично маркованих дериватів є суфікс *-иськ-*, за допомогою якого утворено чимало нових слів у лексиконі Є. Пашковського. «Досить часто формування суб'єктивної модальності тексту, необхідної тональності досягається введенням у нього стилістично маркованих дериватів як елементів лексичної словотвірної системи» [2: 595]. Деривати з цим суфіксом привносять у тексти Є. Пашковського суб'єктивну модальність, суб'єктивізуючи авторську оцінку повідомлюваного.

Похідними із цим суфіксом стають назви істот із семантикою згубності, наприклад, іменник *щучисько* утворений від *щука*: «коли ловитимем рибу, жовтооких плямистих *щучиськ*, на вечірньому лісовому озері Вам перехочеться когось ненавидіти і змагати» (Щоденний жезл: 68); або назви об'єктів, як-от: *водойма*, *казан*: «крутнула до кузні на горбі і, недосяжна для дробин, перелетіла *водоймисько* й зникла за розставленими напередими рукавами греблі» (Осінь для ангела: 406); «посапувала, гуділа паяльна лампа й *казанисько* на алюмінієвому дроті червонувато, наваристо парував юшкою з помідор, печериць, дичини» (Там само: 83).

Вагомим інструментом авторського словотворення Є. Пашковського є суфікс збірності *-от(а)*, за допомогою якого утворюються слова на зразок *комарнота*, *пічкурнота*. Семантика збірності цих авторських новотворів уповні розкривається в контексті. Наприклад, іменник *пічкур* — дрібна річкова риба родини коропових є основою для творення збірного іменника *пічкурнота*: «не спить і не кається один мальок — карасі, *пічкурнота*, скоблі» (Щоденний жезл: 209); за допомогою мотивувального іменника *комар* утворюється збірне *комарнота*: «а там чоловік доп'є пиво з пляшки, гляне вище вогню, понад яким матіоловіє туман і в'ється обважніла на дощ *комарнота*, і, півобертаючись до твого місця, визнає: свято знову з тобою» (Там само: 61).

У семантиці дієприкметника *здармований*, що утворився від дієслова доконаного виду *здармувати* — «нічого не зробити, згаяти час» (СУМ III: 531) за допомогою суфікса *-н-*: «тобі ж болів тільки час, так *здармований* марно, інфікований невдяками» (Щоденний жезл: 338).

Дієслово *звідьмачитися* у контексті набуло образного значення — перетворитися на *відьмака*: «Достоевський, той навпаки, запропонував переїхати до північної столиці і зійти до слави гоголівським проспектом, так переіменований з невського, бо все звихнулось, *звідьмачилось*, здегенерувало до рівня його героїв, що часом шпацірились там» (Там само: 328). Похідним тут виступає дієслово *відьмачити*, яке знаходимо у сучасних текстах, наприклад: «Вже тоді вона *відьмачити* покине, і хвостик у неї відпаде» (Власюк).

Дієприкметник *одемократнений* утворено від дієслова *одемократити* за допомогою складеного суфікса *-нен(ий)*, ще не фіксованого словниками, проте вживаного у публіцистиці: «необхідно скористатися ситуацією, щоб, навпаки, «одемократити» владу, а не штовхати її до білоруського варіанту» (Почепцов). У Є. Пашковського: «з одностайними руками і однаково розпашілими, урочистими, мов розпечене каторжне клеймо, мордя-

гами, згодом мило усміхненими з *одемократнених газетних шпальт*» (Щоденний жезл: 8).

Іменник *оскотиніння* належить до віддієслівних іменників із загальним синкретичним значенням опредметненої дії та її результату. «Утворення з морфом *-нн'а-* досить часто наближається до абстрактного означення понять з послабленням характеристики тривання в часі» [7: 69]. Твірне дієслово *оскотиніти* — «ставати подібним до скотини, втрачати людські риси» (СУМ V: 769), дозволяє вповні зрозуміти семантику цього віддієслівного іменника: *«нідлість нашого часу в тому, що трагедія стала предметом для збиткувань, для виправдання власного оскотиніння: нас довели до цього!»* (Щоденний жезл: 19).

Конфіксація

Конфіксація — це один афіксальний спосіб утворення нових слів, де до твірної основи одночасно додаються префікс і суфікс.

Розгляньмо низку дієприкметників із неолексикону Є. Пашковського, утворених цим способом. Дієприкметник в українській мові в нормі утворюють від дієслова, оскільки це одна з його форм, наприклад: дозрі[ти] + л[ий] — дозрілий. Проте подані лексеми утворилися не за нормою, а внаслідок так званого черезступеневого словотворення, коли за аналогією утворюється слово, що оминає певний такт словотворення, пор. *горб* — *горбити* — *згорбити* — *згорблений*, але *Мефістофель* — *змефістофлений* (у Є. Пашковського) за аналогією до *згорблений*.

Префікс *з-(с-)* виражає категорійне значення завершеності, підсумку, кінця дії, «перебування у певному стані» — для дієслів [6: 221]. «Вживання цього префікса поглиблює вираження ознаки (докінченість), надає енергійності, динаміки висловленню» [9: 98]. Суфікси *-н(ий)*, *-л(ий)* вказують на належність цих новотворів до однієї з форм дієслова — дієприкметника.

Неологізм *збагнілий* утворився від іменника *багно* і, як і твірне слово, вживається у декількох значеннях. У першому значенні іменник *багно* — це «болотисте місце; трясовина, болото» (СУМ I: 84). Цю семантику дієприкметника *збагнілий* фіксуємо у такому контексті: *«коли ти перечитуєш абзац, гасиш сигарету, допиваєш прохололу м'ятну гарбату, сарана з цілого світу здирає останнє і мить у мить вимуштровує новопризвані лави, виструнчується, дає команду, «вільно; зняти головні убори!»; вчить натягувати протигази, «повітряна атака! спалах зліва! спалах справа!»; кидає в замети, оралиться в оргіях, хоботинить збагнілий сніг і розпирає величчю сильних світу»* (Щоденний жезл: 26). Іменник *багно* також має переносне значення — «Про погане оточення, середовище лихих або відсталих людей, що має несприятливий вплив на кого-небудь» (СУМ I: 84). Із цим значенням авторський дієприкметник *збагнілий* ужито в такому контексті: *«...і ти глибше вдихаєш, і аж закашлюєшся від терпкого повітря, і дістаєш сигарети; тихе спрозоріння вимиває зсередини все збагніле й побачене в селі недавно»* (Щоденний жезл: 393).

У дієприкметнику **здинозаврений** поєднано семантику іменника *динозавр* та дієслівну семантику завершеності дії, якої надає конфікс. Тут ідеться про ознаку, що повертає до примітивної культури (буквально — до ери динозаврів): *«тутай тлів духовий досвід, подібний до негасимої пожежі на торф'янику — з ним буде важче, на взір покупців його найпростіше замовчати, заткнути, а, щоб перекрити кисень, обкопати ровами своїх ціннот і напустити туди сечовину здинозавреної культури»* (Там само: 28).

Дієприкметник **знепотрібний** має значення «той, що став непотрібним»: *«але тут то й глибиннів смуток: там, глибше всякої прірви, безодні, гніздовища проклять, далі дикого скрику, там, де не тісно небу, в тій долоні, простертій у ніч, в тому гнізді відлітання, де мала б тепліти душа, лежали два знепотрібні крила — час і спогади — і те безсиле крилля нагадувало геть обсажену і надсмалену підмітачку, зроблену з гусячих крил: такими бабця підмітала припик печі»* [Там само: 338].

Авторський дієприкметник **зсірячений**, очевидно мотивований іменником *сіряк* у значенні «Неосвічена, некультурна людина з низів» (СУМ ІХ: 232). У Є. Пашковського: *«смерть недолюблювала слово «смерть», вигадане в прадавнину зсіряченим, забобонним людом...»* (Щоденний жезл: 278).

Контекст, у якому вжито дієприкметники **зчоловічений**, **збабнілий**, вказує, що семантика цих неологізмів побудована на протиставленні іменників *чоловік-жінка*: *«і все зрівнялось отруйним туманом закляття; за взірець править зчоловічене жіноцтво, понурі, збабнілі чоловічки...»* (Там само: 41).

Авторське дієслово **звеличнити** мотивоване прикметником *величний* — «сповнений гідності, поважності, який став величним»: *«племені, відтертого від інших народів і вірувань, що кожні в своєму себезалюбленні вимудровують власну історію, власну обраність і прагнуть звеличнити над іншими»* (Там само: 169).

Процес, що перетворюється на *хаос*, тобто цілковите безладдя, в авторському неолоксиконі Є. Пашковського означено словом **схаотинюватися**: *«так і на цьому бойовищі: доки слово, попри млість, осилює тривогу, зойки — вечір не схаотинюється в щось розбите, конаюче, з лицем зневіри»* (Там само: 137).

Авторське дієслово **зчортячити**, мотивоване іменником *чортяка*: *«а тутай все так спохабніло, так перекинулося з ніг на голову, догори дригалом, вовною назовні, так зчортячили й переінакшились звичаї, що старі добродушні духи від розпуки склякли, запаморочені цим мінливим шалом»* (Там само: 309).

Переносного значення набуває дієслово **згвинтокрилити**, мотивоване іменником *гвинтокрил*. Як бачимо з контексту, автор використовує словосполучення **згвинтокрилити уяву** — тобто, пробудити уяву: *«і ти, як стратег, як знавець, нехтуючи фронтові лінії, хмари сарани, мурашок у протигазах, згвинтокрилиш уяву і приземлишся прямо на їхній бункер, відміниш парад, накажеш згорнути доріжку й нагодувати вівсом стривоженого, підведеного за гнудечку ад'ютантом, білого жеребця»* (Там само: 80).

Дієприкметник **здирижаблений**, зважаючи на контекст, набуває значення «той, що злетів, як дирижабль»: *«та вітер злощастя виривав мо-*

тузка з-під ноги і здірижаблені слимаки виривалися у вседозвіл з гучним карамазівським гаслом...» (Там само: 95).

Авторський прислівник **стабунено** утворено шляхом черезступеневого словотворення від іменника *табун*: «*вітер стабунено топчється по веранді...*» (Там само: 334). Тут спрацьовує аналогія: *жура-зажурити-зажурений-зажурено*, але *табун* — *стабунено*.

Дієслівні авторські утворення із префіксом *з(с)-* активні і в мовотворчості інших українських письменників. Наприклад: *змізеритися*, *знедуховніти*, *збезвіститися* [10: 89]. У «Короткому словнику авторських неологізмів в українській поезії ХХ століття» Г.М. Вокальчук також засвідчено багато прикладів авторських дієслів доконаного виду із суфіксом *з-(с)-*, префіксом *-з/-с*, суфіксами *-и/-і-* та постфіксом *-ся*: *збистротечитися*, *збасовитити*, *збутонити*, *звіхолити*, *здієсловити*, *зласкавіти*, *змавнитися*, *зсестритися*, *зшизофрентитися* (КСАН). Це свідчить про активність конфіксального способу при творенні нових дієслів доконаного виду в мовотворчості українських письменників.

Префікс *о-(об-)* у поєднанні з іменними чи дієслівними суфіксами дає низку авторських неологізмів зі значенням процесуальності, виконання певної дії для дієслів, а також яскравою ознаковою семантикою для прикметників та похідних від них іменників.

Розгляньмо дієслова, утворені за допомогою конфіксів *о-(об-)...і-ти*, *о-(об-)...ува-ти*.

Значення авторського дієслова **обімперювати** успадковано від іменника *імперія*, у значенні «велика держава, що має колонії»: «*а, коли мене смикнуло, чи — не пора б і мені перескочити на англійську, — романтик, немов побачив перед собою збожеволілий океан і всіх морських чудищ одночасно: досить! досить! досить знати або французьку, або німецьку, або польську, або ще яку з шляхетних старосвітських мов, тільки не цю спотворену латину, що за зверхницьким звичаєм латинян лізе в печінки, скрізь і знов обімперює околиці!*» (Щоденний жезл: 71).

Семантика уподібнення також згорнута в неологізмі **обмузеїти**, тобто зробити схожим на музей: «*але чому? чому б не приїхати — не на якісь конференції, шумерські читання, статевоствурбовані імпрези, а просто пожити, подихати, обмузеїти бронзою майбутнє кам'яниці, прикрасити, зрештою, кінець тисячолітніх реалізмів, дозвольте вручити вам ордер на постійне проживання в прозаїчності розвинутих країн, при найменшій можливості з'являйтесь*» (Там само: 72).

Дієслово **особачити** утворене від іменника *собака*: «*ти не втримався й виспирав його різкою, виспирав добряче, не стільки за збиток, як за те, що нікому було винюшковувати, добирати й приносити в зубах підранків з осоки й очерету — і ти сам особачів на тому полюванні*» (Там само: 107).

Авторське дієслово **обвелосипедити** має значення «об'їхати на велосипеді», твірним до якого виступає іменник *велосипед*: «*своїм літописним пером і знанням околиць — все таки ти обвелосипедив карколомні простори! — ти заслужив у власність злих див вітчизну*» (Там само: 417).

Дієслово *обдипломатити* мотивоване іменником *дипломат* у значенні «Людина, яка вміло і тонко діє у стосунках з іншими» (СУМ II: 281): «*а який стратег, який тонкий політик, який інтелектуал, — як він їх усіх обдипломатив?! як розвіяв їх наглі брехні! як зично й впевнено подав свій високий голос?!*» (Щоденний жезл: 415).

Дієприкметник *обгвіздкований* в основі має іменник *гвіздок*, до якого із префіксом додано семантику завершеності дії, а дієслівний суфікс вказує на належність до категорії дієприкметників: «*Микола поспівчував са-мовпевненому бідаці, нехай потішиться, «приходь, як схочеш», обгвіздковані двері ковтнули її сміх, і, прямуючи на вокзал, вже не боявся за себе...*» (Вовча зоря: 129). Зазначимо, що часто Є. Пашковський творить дієприкметники не за нормою — тобто від дієслів, а — як у цьому випадку — від іменника, пропускаючи ланки в словотвірному ланцюжку.

Іменник *ожорсточення* витворений від прикметника *жорстокий*. Оскільки немає дієслова, від якого утворено цей іменник, спостерігаємо ще один приклад словотворення за аналогією: «*уява письменника віддаровує нам пронизливий, чистий ліризм і ожорсточення доби, які, мов просвітлена киснем і тьмяновенозна кров, з'єднані в одному ударі серця*» (Щоденний жезл: 336).

Знаходимо контекст, де дієприкметники, утворені шляхом додавання префікса *про-* та дієприкметникового суфікса *-н-* до іменникових та прикметникових основ, ужито поруч: «*тут все було однаковим, пропохабленим, пропліткованим, проненависненим, прожадобленим, прозаздротненим вже котрий вік, од двадцять шостого квітня: вітер на колах безгомін, тиша розвіяних попелищ, всенічне котяче янчання з боку Прип'яті*» (Там само: 154). Концентрація синонімічних неологізмів дозволяє підкреслити авторську оцінку висловленого, створити ефект ритмізації прози.

Є. Пашковський вдається до мовної гри, витворюючи дієслово *оббісити*, безпосередньо від іменника *біс*, на що вказує контекст. Поява цього слова пов'язана з назвою роману «Біси» Ф. Достоєвського: «*ви загалом то правильно їх оббісили в своїх «Бісах», але поіменно, повіросповідно — хто вони?»*» (Там само: 330).

Дієслово, утворене від іменника за допомогою конфікса *про...и-ти*, набуває загального значення доконаності дії: *прометеорити* — «пролетіти у небі як метеор»: «*аж раптом камінь — обірваний зрак космічного мороку — прометеорює небо навкіс...*» (Там само: 362). Як і у випадку з авторськими новотворами із префіксом *о-(об-)*, цей приклад також ілюструє мовну компресію — згортання значення словосполучення в одну лексему.

Бачимо, що за допомогою конфіксального словотворення утворено чимало неологізмів із лексику Є. Пашковського. Часто такий спосіб творення нових слів мотивований дією аналогії. Семантично такі деривати тяжіють до ускладненості семантики, оскільки конденсують в собі не лише лексичне значення основи, а й суттєві компоненти значення, що закладені в суфіксах і префіксах.

Висновки

Отже, розглянувши індивідуально-авторську лексику Є. Пашковського за способом її творення, а саме: за реалізованими у ній афіксальними моделями словотворення, порівнявши її із нормативними лексемами та розкривши семантику цих одиниць, констатуємо, що лексикон письменника багатий на неологізми, утворені як за нормою, так і за аналогією. Виокремивши низку афіксів, характерних для словотворення Є. Пашковського, а саме префіксів *анти-*, *з-(с-)*, *о-(об-)*, *про-*, іменникових суфіксів *-арн'(а)*, *-ищ(е)*, *-иськ(о)* *-от(а)*, стверджуємо, що неологізми із цими компонентами виконують текстотвірну функцію, є маркерами авторського стилю. Проаналізувавши принципи творення неологізмів Є. Пашковського та простеживши їхню частиномовну належність, дійшли висновку, що здебільшого автор використовує префікси для творення дієслів від іменників, прикметників чи інших дієслів, суфікси надають нових відтінків значення іменникам, не стимулюючи процес частиномовного зсуву, конфікси слугують для творення дієслів від іменників.

Здебільшого, словотворення Є. Пашковського ґрунтується на традиціях української мови, тоді авторські слова мають прозору семантику. Проте, трапляються свідомі порушення словотвірної норми, наприклад словотвір за аналогією, внаслідок чого витворюються оригінальні за формою і змістом лексеми. Значення цих неологізмів часто розкривається лише в контексті.

На прикладі неолексикону Є. Пашковського простежено гіпотезу щодо актуалізації тих самих словотвірних формантів у авторському словотворенні, що слугує для когезії тексту. Це підтверджують приклади вживання неологізмів з тими самими формотворчими афіксами у вузькому контексті, а також актуалізація неологізмів зі спільними формантами у різних романах Є. Пашковського. За твердженням О.С. Грещук, на громадження в тексті дериватів, у структурі яких повторюється семантично тотожний словотвірний формант, виконує функцію «скріпки-виразника тотожності словотвірного значення, що сприяє підсиленню єдності текстового ряду і його звукового ладу» [2: 32], про що свідчать проаналізовані контексти вживання афіксальних новотворів Є. Пашковського.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Вовча зоря	<i>Пашковський Є.В.</i> Вовча зоря / Є.В. Пашковський. — К. : Молодь, 1991. — 215 с.
Власюк	<i>Халуца І.</i> «30 хвилин у різних вимірах». Олександр Власюк — модерний казкар [Ел. ресурс] // Радіо Свобода. — 2003. / Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/a/909595.html
ЕУМ	Українська мова (енциклопедія) / Редкол. В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. — Видання третє, зі змінами і доповненнями. — К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. — 824 с.
Калинець	<i>Калинець І.</i> Зібрання творів у двох томах. Том 2 : Невольнича муза / І. Калинець. — К. : Факт, 2004. — 544 с.

- КСАН *Вокальчук Г.М.* Короткий словник авторських неологізмів в українській поезії ХХ століття / Г.М. Вокальчук // Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття / Г.М. Вокальчук. — Рівне: Перспектива, 2004. — С. 94–491.
- Почепцов *Почепцов Г.* Криза і антикриза [Ел. ресурс] / Г. Почепцов // Газета «День». — 2001. — № 52. / Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobici/kriza-i-antikriza>
- РУС Російсько-український академічний словник: Т. I–III / [гол. ред. акад. А. Кримський, акад. С. Єфремов]. — К., 1924–1933 [Ел. ресурс] / Режим доступу: http://r2u.org.ua/html/krym_details.html
- Свято *Пашковський Є.В.* Свято / Є.В. Пашковський // К. : Дніпро. — 1989. — Ч. 9, 10 / Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Pashkovskiy_Yevhen/Sviato/
- СНУМ *Віняр Г.М.* Словник новотворів української мови кінця ХХ століття / Г.М. Віняр, Л.Р. Шпачук. — Кривий Ріг, 2002. — 180 с.
- СІС Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. — К., 1974. — 775 с.
- СУМ Словник української мови : в 11 томах // АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні / [ред. І.К. Білодід та ін.]. — К. : Наук. думка, 1970–1980 [Ел. ресурс] / Режим доступу : <http://sum.in.ua/>
- Щоденний жезл *Пашковський Є.В.* Щоденний жезл / Є.В. Пашковський. — Львів : Піраміда, 2011. — 423 с.
- Осінь для ангела *Пашковський Є.В.* Осінь для ангела / Є.В. Пашковський. — К. : Нова література, 2006 [Ел. ресурс] / Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Pashkovskiy_Yevhen/Osin_dlia_anhela/
- Якуша *Якуша Я.* Територія Дніпрових порогів / Я. Якуша. // Краєзнавство. — Харків, 1928. — № 2–3. — С. 22–46.

1. *Грещук О.С.* Словотвір у процесі породження тексту : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / О.С. Грещук — Івано-Франківськ, 1996. — 142 с.
2. *Грещук О.С.* Текстоорієнтовні функції словотвірних одиниць у романах Павла Загребельного «Диво», «Смерть у Києві», «Євпраксія» / О.С. Грещук // Актуальні проблеми українського словотвору. — Івано-Франківськ : Плай, 2002. — С. 590–597.
3. *Дегтярьова І.О.* Стилiстичний потенціал української постмодерністської прози : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / І.О. Дегтярьова. — К., 2009. — 280 с.
4. *Зубова Л.В.* Словотворчество в поэзии Марины Цветаевой. Проблемы интерпретации окказионального словообразования / Л.В. Зубова — СПб., 1995. — 73 с.
5. *Клименко Н.Ф.* Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : Монографія / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. — К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. — 336 с.
6. *Ковалик І.І.* Дериватологія (словотвір) як самостійна лінгвістична дисципліна та її місце у системі наук про мову / І.І. Ковалик // Словотвір сучасної української літературної мови. — К., 1979. — С. 5–56.
7. *Ковалик І.І.* Вчення про словотвір. Вибрані праці / І.І. Ковалик. — Івано-Франківськ — Львів : Місто НВ, 2007. — 404 с.
8. *Никитина Ф.А.* Влияние аналогии на словообразование / Ф.А. Никитина. — К. : Издательство Киевского университета, 1973. — 198 с.
9. Словотвір сучасної української літературної мови / Відп. ред. М.А. Жовтобрюх. — К. : Наук. думка, 1979. — 407 с.
10. *Сологуб Н.М.* Мовний світ Олеса Гончара / Н.М. Сологуб. — К. : Наук. думка, 1991. — 140 с.

Статтю отримано 16.12.2016

Olena Diundyk

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

CREATIVE POTENTIAL OF YEVHEN PASHKOVSKYI'S NEOLEXICON

Yevhen Pashkovskiyi is a modern Ukrainian writer, whose creative language attracts readers and researchers. His flowery language i. e. creating words that he uses in his writing is the main feature of his style. Y. Pashkovskiyi uses a lot of neologisms in his novels. Y. Pashkovskiyi's word formation is determined as postmodern. It means, that it's ruled by the author's aim rather than language normativity. The most characteristic methods of creating new words in the postmodern text are word formation and compilation of stems.

A significant number of new words from Y. Pashkovskiyi's neolexicon have clear semantics and were built by models and norms of the Ukrainian language. However, there are a number of new words that violate the rule and created by analogy, for example, derivation by similarity, which is also important characteristic of Y. Pashkovskiyi's neologisms.

In this article affixation as a way of making new words in Y. Pashkovskiyi neolexicon is analyzed. There is a number of typical affixes specific to author's vocabulary. They not only help to create a new word, but also linking semantic fabric of the text. Actualization in the text formants with common formal semantic features allows the reader to carry out certain analogies, to compare described ideas, sometimes has the effect of condensation meanings in the text.

Mostly, word formation of Y. Pashkovskiyi's neologisms are based on the traditions of the Ukrainian language, in this case, new words are clear in semantics. However, there is deliberate violation of word creative standards, which result in the creation of original forms of lexemes. Values of these neologisms are often revealed only contextually.

Semantic analysis of author's derivatives has also been observed. If prefixes mostly help create verbs from nouns, adjectives or other verbs, suffixes, in turn, give new shades of meaning to nouns. There are also a lot of examples of using confixes while creating new words by Y. Pashkovskiyi.

Keywords: neologism, word formation, affixation, analogy in word formation, Yevhen Pashkovskiyi.

Мовна мозаїка

ПРОФІ-КАР'ЄРА ЧИ ПРОФЕСІЙНА КАР'ЄРА?

На спортивних сторінках українських газет з'явилися незвичні утворення *профі-кар'єра*, *профі-бокс* і под., напр.: *...володар поясів IBF та WBA Ентоні Джошуа завдав Кличку-молодшому, напевно, найбільш болісної поразки за всю його профі-кар'єру* (Україна молода, 04.05.2017); *...якщо після того [першого] падіння Володимир зумів піднятися... на найвищу вершину профі-боксу, то... повторити подібний трюк йому буде неймовірно складно* (Україна молода, 04.05.2017). Чи органічні такі складні слова для української мови? Ні, не органічні, бо утворені за зразком англійської мови, до того ж неправильно, бо *профі* тлумачні словники української мови зафіксували як невідмінюваний іменник зі значенням 'спортсмен-професіонал', у якого розвинулося ще й значення 'вискокваліфікований фахівець, добрий знавець своєї справи'. А в словах *профі-кар'єра*, *профі-бокс* складник *профі* вжито зі значенням прикметника 'професійний (професійна)', тобто вони означають '*професійна кар'єра*', '*професійний бокс*'. Саме тому безпідставно вживати *профі-кар'єра* замість *професійна кар'єра*, *профі-бокс* замість *професійний бокс*.

Катерина Городенська